

Рецензія

на монографію "Аграрні відносини в Україні". Частина I;
"Аграрний сектор України: сировинна пастка". Частина II
(автор: О. М. Могильний, д. е. н., професор,
головний науковий співробітник,
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки")¹

Review

of the book "Agrarian relations in Ukraine". Part I;
"Ukraine's agricultural sector: a raw material trap". Part II
(author: Mohylnyi Oleksiy)

Упродовж раннього періоду цивілізаційного поступу людства земля була найціннішим ресурсом і основним мірилом багатства окремих вельмож і общин, через це постійно велися війни за безроздільне володіння або контроль над нею з метою забезпечення харчовими продуктами та стягнення різних податей з населення підневільних територій. Усередині квазідержавних формувань поступово відбувався поділ на суспільні стани, які володіли землею і тих, хто її не мав, але мусив обробляти безкоштовно або за відповідну натуральну плату. Так виникли відносини приватної власності на землю як основний засіб сільськогосподарського виробництва, започатковано права і обов'язки учасників аграрних відносин, було створено механізми захисту майнових інтересів.

Значною у цьому сенсі, й до певної міри оригінальною, є монографія О. М. Могильного, що складається із двох частин. У першій приведені результати політико-економічного аналізу аграрних (земельних) відносин за тривалий історичний період становлення української державності та формування сучасної української нації. Розкрито визначальну роль українських селян у розвитку суспільно-політичних і соціально-економічних процесів на селі у критичні періоди відвойовування суверенітету й захисту територіальної цілісності земель нашої держави. Охарактеризовано передумови, перебіг та наслідки грабіжницької колоніальної політики російської імперії, польсько-литовської, австро-угорської метрополій та Радянського Союзу на теренах України, що призвели до жертв серед селян, які прагнули справедливого вирішення земельного питання.

У другій частині, починаючи з 1990-х років, критично оцінено системні структурні трансформації стратегічного характеру в аграрних відносинах і в їх серцевині — відносинах власності на землю. Селяни безоплатно отримали земельні ділянки, після того як її у них забрали силою, набули прав самостійного ведення підприємницької діяльності та вільного розпорядження плодами своєї праці. Проте, як зазначається в дослідженні,

У другій частині, починаючи з 1990-х років, критично оцінено системні структурні трансформації стратегічного характеру в аграрних відносинах і в їх серцевині — відносинах власності на землю. Селяни безоплатно отримали земельні ділянки, після того як її у них забрали силою, набули прав самостійного ведення підприємницької діяльності та вільного розпорядження плодами своєї праці. Проте, як зазначається в дослідженні,

¹ Могильний О. М. Аграрні відносини в Україні. Монографія. Частина I. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2023. 268 с.;

Могильний О. М. Аграрний сектор України: сировинна пастка. Монографія. Частина II. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2024. 332.

дженні, для створення середнього класу на селі лише цих заходів було недостатньо. По-реформений стан організаційно-правової й виробничої структури сільського господарства, перерозподіл земельних ділянок на користь великого бізнесу за відсутності важених нормативно-правових актів, вкотре довів, що сімейні, мікро-, й малі фермерські господарства без працюючого регуляторно-запобіжного механізму щодо латифундації організаціями агрохолдингового типу, поступаються у конкурентній боротьбі за землю, інші фактори сільськогосподарського виробництва й ринки збуту продукції. У свою чергу, це породжує проблеми для продуктивної зайнятості й доходів селян, екології, демографії та критично важливої інфраструктури територіальних громад.

Автором значну увагу приділено масштабам руйнування аграрного потенціалу нашим одвічним ворогом — московією, а також невідкладним регуляційним заходам держави, спрямованим на підтримання економічної активності підприємств під час тривалої війни та повоєнному інноваційному відновленню агропродовольчої системи країни.

Монографію пронизує думка про те, що між історичними подіями й сьогоденням існує безпосередній причинно-наслідковий зв'язок. Через повномасштабну геноцидну агресію РФ і збіг несприятливих геополітичних обставин, Україна вчергове може опинитися в жорнах неоколоніалізму, які зацементують на життя кількох поколінь міжна-

родний імідж слаборозвинутої території, з неналежним урядуванням, толерантним ставленням до корупції та несформованим громадянським суспільством.

Загалом архітектура монографічного дослідження побудована з використання різноманітних методів з поділом аграрних відносин та продуктивних сил на історико-економічні етапи. У постійному фокусі тримається циклічна зміна періодів еволюційного сільського розвитку радикальними реформами щодо власності на основні засоби виробництва. Вони доповнювалися становленням форм господарювання; розробленням основ землеустрою і специфікацією землекористування; трансформацією адміністративно-територіального устрою; запровадженням інструментів фінансово-кредитної, податкової, цінової, митно-тарифної та інших регуляторних практик.

Для рецензованого дослідження характерні новаторські формулювання авторської позиції з ключових подій у сфері земельних відносин, які відбувалися в аграрній історії України. З реалістичних позицій оцінено перспективи інтеграції сільського господарства в європейську "інституційно-правову матрицю". На нашу думку, інколи такі підходи дещо розходяться із усталеними поглядами фахівців. Проте, можливо саме альтернативний погляд на процеси і явища, які розглядаються, приверне увагу читачів до монографії.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2024 р.

Рецензент: М. Й. Малік, д. е. н., професор, академік НААН, головний науковий співробітник, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

Reviewer: M. Malik, Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of NAAS, Chief Researcher, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"